

**การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อใช้เป็นพื้นที่สำหรับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ
การพัฒนาชุมชน (2034801) กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านดาวเรือง หมู่ 10
ตำบลพลับพลา อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดาวเรือง หมู่ 10 ตำบลพลับพลา อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี การวิจัยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรอง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กลุ่มอย่างในการวิจัย คือผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน การวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยสถิติเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า ทุนทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านดาวเรือง หมู่ที่ 10 ตำบลพลับพลา อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี ประกอบไปด้วย 5 ด้าน คือ 1) ทุนด้านทัศนียภาพและสิ่งดี ๆ ในชุมชน มี 3 ประเภท คือ ทุนด้านสถานที่ ด้านวัฒนธรรม และด้านภูมิปัญญา 2) ทุนบุคคล มี 2 ประเภท คือ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน 3) ทุนด้านความไว้วางใจ/ความร่วมมือ 4) ทุนด้านเศรษฐกิจมี 2 ประเภท คือ กลุ่ม/องค์กรด้านการเงิน และกลุ่มการผลิต 5) ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มี 2 ประเภท คือสิ่งแวดล้อมที่ธรรมชาติสร้างขึ้นและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม ชุมชนบ้านดาวเรือง

Abstract

The objectives of this research were to study social capital at Dow-ruang Community Moo 10th plab-pla Tambon, Muang District, Chanthaburi Province. The research used a qualitative method. The documentary research included primary and secondary document. The tool applied for the research was structured interviews. Sample group in the research consisted of community leader 10 person, data analysis, descriptive statistics.

Findings from the research revealed that: Social capital community of Dow-ruang communities Moo 10th plab-pla Tambon, Muang District, Chanthaburi Province. There are five aspects: 1) overlooking the capital good things in the community there are three types of place capital, cultural capital and wisdom capital. 2) Person capital there are two types of community leader and village philosophers. 3) Trust and Collaboration capital 4) Economic capital there are two types of finance organization and group of production 5) Capital resources and the environment are two types of nature generated and the man-made resources.

Keyword: Social capital Dow-ruang Community

บทนำ

ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาตินั้น กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นจากการแสวงหาหนทางเอาตัวรอดและเป็นการตอบสนองความต้องการของตนเอง การที่มนุษย์ได้สั่งสมองค์ความรู้และประสบการณ์มาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยการอาศัยศักยภาพ การปรับตัวและการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตนั้น กล่าวได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่ก่อให้เกิดความเจริญ และเป็นพื้นฐานในการปรับตัวของมนุษย์อย่าง

ต่อเนื่อง ซึ่งนอกจากภูมิปัญญา ที่คนไทยปรับตัวให้เข้ากับความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ประกอบด้วย อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคแล้วนั้น ยังมีภูมิปัญญาในการประดิษฐ์คิดค้นเกี่ยวกับเทคโนโลยี ที่เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมกับสภาพ สภาพแวดล้อม สังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เป็นการมุ่งเน้นคุณค่า คุณประโยชน์และความเหมาะสมในเชิง ปฏิบัติกับสถานที่ เวลาและบริบทอันมีลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย

ต้นทุนของชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคม อาทิเช่น คุณภาพของคน การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทาง สังคม กลุ่มและองค์กรต่างๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น ทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ ผลิตภัณฑ์ รายได้ แหล่งทุนของชุมชน ทุนสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าชุมชน ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง ทุนเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ ซึ่งทุนทางสังคมเหล่านี้เป็นผลรวมของสิ่งดีงามต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอด และรวมถึงการรวมตัวกันของคนที่มีคุณภาพเพื่อสร้าง ประโยชน์ต่อส่วนรวม บนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยแห่งรักความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม ตลอดจน การมีองค์ความรู้และภูมิปัญญา

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ราชภัฏรำไพพรรณี ได้จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับด้านการพัฒนาชุมชนเพื่อผลิตบัณฑิตทางด้านการพัฒนาชุมชน สังคมและท้องถิ่นให้มีความรู้ ความคิดริเริ่ม มีความรับผิดชอบและมีจิตสาธารณะ มีความสามารถเชิงวิชาการและ ทำงานร่วมกันกับรัฐและประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้ ซึ่งนักศึกษาในสาขาวิชาการพัฒนาชุมชนจะต้องทำการศึกษา ตามหลักสูตรจำนวนทั้งสิ้น 123 หน่วยกิต ประกอบด้วย หมวดวิชาศึกษาทั่วไป 30 หน่วยกิต หมวดวิชาเฉพาะ 87 หน่วยกิต หมวดวิชาเลือกเสรี 6 หน่วยกิต ซึ่งในหมวดวิชาเฉพาะได้กำหนดให้นักศึกษาจะต้องลงทะเบียนเพื่อศึกษา ในกลุ่มวิชาฝึกประสบการณ์วิชาชีพด้วย

รายวิชาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพการพัฒนาชุมชน (2034801) เป็นรายวิชาที่นักศึกษาจะต้องออก ปฏิบัติการในชุมชนและองค์กรทั้งหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 450 ชั่วโมง (60 วัน) เพื่อให้นักศึกษาได้เข้าไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนเป็นการศึกษาเรียนรู้กับองค์กรและชุมชน ซึ่งชุมชนบ้าน ดาวเรือง หมู่ 10 ตำบลพลับพลา อำเภอมะนัง จังหวัดจันทบุรี เป็นชุมชนหนึ่งที่มีลักษณะเป็นชุมชนชนเมืองและมี องค์ประกอบที่เหมาะสมกับการใช้เป็นพื้นที่สำหรับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพการพัฒนาชุมชนของนักศึกษา ดังนั้น จึงมีความสนใจที่จะวิจัยในเรื่องทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดาวเรือง หมู่ที่ 10 ตำบลพลับพลา อำเภอมะนัง จังหวัด จันทบุรี เพื่อสำหรับใช้เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนและใช้เป็นพื้นที่สำหรับการฝึกปฏิบัติการภาคสนามของ นักศึกษาในรายวิชาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพการพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดาวเรือง หมู่ 10 ตำบลพลับพลา อำเภอมะนัง จังหวัดจันทบุรี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้นำในชุมชน ประกอบด้วย ผู้แทนฝ่ายปกครองท้องถิ่น คือผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10 ผู้แทนฝ่ายปกครองท้องถิ่น คือสมาชิกสภาเทศบาลตำบลหมู่ 10 ประชาชนชาวบ้าน 1 คน ผู้แทนกลุ่ม/องค์กร ที่อยู่ในองค์กรจำนวน 2 คน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับทุนทางสังคมในชุมชน หมู่ 10 บ้านดาวเรือง ตำบลพลับพลา อำเภอมะนัง จังหวัดจันทบุรี

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อ ประสานงานไปยังผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10) เพื่อแนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นทำการนัดหมายวัน เวลา กับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อขอเข้าสัมภาษณ์เกี่ยวกับทุนทางสังคมในชุมชนบ้านดาวเรือง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจข้อมูลเอกสารราชการและอื่นๆ
3. การสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ตามวัน เวลาที่กำหนดนัด
4. การสำรวจชุมชนด้วยตนเองและการสอบถามจากชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการ
5. การจัดระเบียบข้อมูล โดยจำแนกข้อมูลที่ได้รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ตามประเด็นต่างๆ พิจารณาความคิดเห็นที่เป็นจุดเด่น จุดแข็ง และจุดอ่อนในแต่ละประเด็นเพื่อสะดวกต่อการนำไปใช้และดำเนินการขั้นต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการเข้าไปศึกษาในชุมชนนำมาจัดระบบข้อมูล แยกประเภทข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์และขอบเขตที่ศึกษา จากนั้นจึงทำการประมวลข้อมูลทุกประเภทเข้าด้วยกันเพื่อจัดกลุ่มข้อมูลทุนทางสังคมในชุมชนบ้านดาวเรือง โดยผู้วิจัยจะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลการจำแนกชนิดข้อมูลมาช่วยอธิบายเพื่อให้เข้าใจถึงความหมาย ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงการวิเคราะห์บุคคลและสภาพสังคม พฤติกรรม แบบแผนพฤติกรรม ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมและความหมาย (สุภางค์ จันทวนิช, 2539) ซึ่งในการตีความหมายและสังเคราะห์ข้อมูลจะเป็นลักษณะภาพรวมของชุมชนนำมาอธิบายสิ่งที่ตามลำดับ โดยผู้วิจัยอาศัยสถิติเชิงพรรณนา ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้วนำมาวิเคราะห์บรรยายแบบพรรณนาความ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดาวเรือง หมู่ 10 ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลตามประเด็นหัวข้อของการสัมภาษณ์ ผลการสัมภาษณ์พบว่าข้อมูลทุนของชุมชนบ้านดาวเรืองประกอบด้วยทุนด้านต่างๆ ดังนี้

1. ทุนด้านทัศนียภาพและสิ่งดีๆ ในชุมชน พบว่า
 - 1) ด้านสถานที่ ประกอบด้วย
 - 1.1) ป่าชุมชน
 - 1.2) วัดเทพถาวร (วัดดาวเรือง)
 - 1.3) ลานประเพณีทุ่ง
 - 1.4) ลานกว้างประจำหมู่บ้าน
 - 1.5) สระตกบาตร
 - 1.6) กองทุนหมู่บ้าน
 - 1.7) ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.8) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีสารสนเทศ
 - 2) ด้านวัฒนธรรม ประเพณี
 - 2.1) ประกอบด้วย
 - 2.2) ประเพณีการทำบุญทุ่ง
 - 2.3) ประเพณีสงกรานต์
 - 2.4) ประเพณีสงกรานต์น้ำพระ

- 2.5) รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ
- 2.6) ประเพณีถวายเทียนและผ้าอาบน้าฝนในวันเข้าพรรษา
- 2.7) ประเพณีเผาข้าวหลาม
- 2.8) ประเพณีลอยกระทง
- 2.9) การแข่งขันอูคว้าว้ายคู่

3) ด้านภูมิปัญญา ประกอบด้วย

- 3.1) ภูมิปัญญาด้านการทำสวน
- 3.2) การทำสวนเกษตรสามฤดู
- 3.3) การทำขนมหวาน
- 3.4) การแปรรูปผลไม้ตามฤดูกาล
- 3.5) การผลิตสบู่จากฟักข้าว
- 3.6) การเผาข้าวหลาม
- 3.7) การทำวาว
- 3.8) การเพาะเลี้ยงกบ
- 3.9) การเพาะเห็ดนางฟ้าภูฐาน
- 3.10) การทำไข่เค็ม
- 3.11) การทำขนมจีน-น้ำยา
- 3.12) การทำอาหารพื้นบ้าน เช่น หมูชะมวง เส้นจันทผัดปู
- 3.13) การทำข้าวหมาก
- 3.14) การประกอบสมุนไพร เช่น การอบสมุนไพร การพ่นถอนพิษงูสวัด การกวาดยา

เด็ก

3.15) การจัดการกองทุนหมู่บ้าน เช่น การจัดสวัสดิการให้แก่ชุมชนบ้านดาวเรือง สำหรับสมาชิกกองทุน การให้บริการเงินทุนจากกองทุนด้วยการกู้ยืม

2. ทูณบุคคล พบว่า

1) ด้านผู้นำชุมชน ประกอบด้วย

- 1.1) พระอธิการทองหล่อ อติพโล (เจ้าอาวาสวัดดาวเรือง)
- 1.2) นายธงชัย อติวุฒิ (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10)
- 1.3) นายวิสิทธิ์ โกฏิปลา (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10)
- 1.4) นางพิมพ์ใจ สาทรกิจ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10)
- 1.5) นายไพศาล พยัคโธ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10)
- 1.6) นายสุภากร กระรัตน์ (สมาชิกสภาเทศบาลตำบลพลับพลา)
- 1.7) นางสุตฉะลีย์ เตโช (ประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรี)

2) ด้านปราชญ์ชาวบ้าน/ภูมิปัญญาชาวบ้าน ประกอบด้วย

- 2.1) นายหาญ ช่างเรือน (ด้านการทำว้ายคู่)
- 2.2) นายวินัย อติวุฒิ (ด้านสมุนไพร)
- 2.3) นายสมเดช วาโน (กวาดยาเด็ก)
- 2.4) นายกำจัด วิเสโส (ด้านการเกษตร)
- 2.5) นางฉวีวรรณ วาโน (ด้านทำข้าวหมาก)
- 2.6) พระอธิการทองหล่อ อติพโล (ด้านการอบสมุนไพร)
- 2.7) นางแป้น วาโน (ด้านอาหารพื้นบ้าน)
- 2.8) นายสังวาล อินทร์คุ้มวงศ์ (ด้านการทำไข่เค็ม)
- 2.9) นางวิมลลักษณ์ สาทรกิจ (ด้านการทำขนมหวาน)
- 2.10) นายพงษ์พัฒน์ ถนอมจิตร (ด้านการทำขนมจีน)
- 2.11) นายธงชัย อติวุฒิ (ด้านการทำเห็ดนางฟ้าภูฐาน)

2.12) นายจุมพล กะวิ (ด้านการเพาะเลี้ยงกบ)

3. ทุนด้านความไว้นื้อเชื่อใจและความร่วมมือ พบว่า

- 1) โดยทั่วไปแล้วสามารถไว้วางใจคนส่วนใหญ่ได้
- 2) เพื่อนบ้านหรือคนในชุมชน/หมู่บ้านโดยทั่วไปสามารถไว้วางใจที่จะหยิบยืม ข้าวของเครื่องใช้เงินทอง สามารถไว้วางใจได้บ้าง
- 3) โดยส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่น
- 4) มีความร่วมมือกันดีสำหรับกิจกรรมที่จัดขึ้น เช่น กิจกรรมประเพณี กิจกรรมทางพุทธศาสนา
- 5) ให้การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาบ้าง ส่วนใหญ่ติดภารกิจหน้าที่ในการทำมาหากิน
- 6) การเป็นสมาชิกกลุ่ม องค์กรชุมชนจะมีความรับผิดชอบดี มีการเข้าร่วมประชุมและทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำ
- 7) ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบต่อกิจกรรมของตนเองในชุมชน
- 8) มีการจัดประชุมกันในหมู่บ้านและมีการแจ้งข้อมูลข่าวสารเสมอ

4. ทุนด้านเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า

- 1) กลุ่ม/องค์กรด้านการเงิน ประกอบด้วย
 - 1.1) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
 - 1.2) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์
 - 1.3) กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน
 - 1.4) กองทุนโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน (กข.คจ.)
 - 1.5) กองทุน SML กองทุนแม่ของแผ่นดิน
- 2) กลุ่มการผลิต ประกอบด้วย
 - 2.1) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
 - 2.2) กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาชุมชน
 - 2.3) กลุ่มทำขนมจีน
 - 2.4) กลุ่มทำขนมหวาน
 - 2.5) กลุ่มเพาะเห็ด
 - 2.6) กลุ่มทำข้าวหมาก
 - 2.7) กลุ่มทำไข่เค็ม
 - 2.8) กลุ่มเพาะเลี้ยงกบ
 - 2.9) กลุ่มเลี้ยงปลา
 - 3.10) กลุ่มทำหมากแห้ง
 - 3.11) กลุ่มผลไม้ตามฤดูกาล (สวนสามฤดู)
 - 3.12) กลุ่มผลิตภัณฑ์ไม้หอมกฤษณา
 - 3.13) กลุ่มทำน้ายาล้างจาน
 - 3.14) กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ

5. ทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

- 1) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ
 - 1.1) ป่าชุมชน (ติดกับเทือกเขาสระบาป)
 - 1.2) สระตักบาตร (สระน้ำสาธารณะกลางหมู่บ้าน)
 - 1.3) คลองพลับพลา
 - 1.4) คลองน้ำคู
 - 1.5) ฝายเฉลิมพระเกียรติ (ฝายแม่ั่ว)
 - 1.6) บ่อน้ำโยกสำหรับชุมชน
 - 1.7) ลานกว้างชุมชน (พื้นที่สาธารณะในหมู่บ้าน)
- 2) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

- 2.1) ศาลาประชาคม (ที่ประชุมผู้ใหญ่บ้าน)
- 2.2) ศาลาประชุมที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน
- 2.3) วัดเทพถาวร (วัดดาวเรือง)
- 2.4) ที่ทำการกองทุนหมู่บ้านดาวเรือง
- 2.5) ศูนย์การเรียนรู้บ้านดาวเรือง
- 2.6) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีสารสนเทศ
- 2.7) วัสดุ/อุปกรณ์/เครื่องใช้ที่เป็นของส่วนกลางหมู่บ้าน
- 2.8) เสี่ยงตามสาย/กล้องวงจรปิด

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยทุนทางสังคมเพื่อใช้เป็นพื้นที่สำหรับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพการพัฒนาชุมชน (2034801) กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านดาวเรือง หมู่ 10 ตำบลพลับพลา อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

สภาพโดยทั่วไปของชุมชนบ้านดาวเรือง หมู่ 10 เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาว่า 50 ปี มีลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมกับบริบทของการศึกษาในหลักสูตรสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท หรือกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนชานเมืองที่มีระยะทางการเดินทางไม่ไกลจากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีมากนัก เหมาะสำหรับการเป็นสถานที่สำหรับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพการพัฒนาชุมชนของนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน เนื่องจากมีองค์ประกอบของภาคส่วนการฝึกปฏิบัติงาน คือ 1) การศึกษาองค์กร มีหน่วยงานที่เป็นองค์กรสำหรับใช้ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานในองค์กร คือ เทศบาลตำบลพลับพลา และศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (โป่งแรด) และ 2) การฝึกปฏิบัติงานในชุมชนชุมชนบ้านดาวเรืองมีกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านผู้นำชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านความเป็นชุมชนเข้มแข็ง เป็นต้น

ส่วนด้านทุนทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านดาวเรือง หมู่ที่ 10 ตำบลพลับพลา อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี จากการวิจัยพบว่าทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดาวเรือง ประกอบไปด้วย 5 ด้านคือ

1. ทุนด้านทัศนียภาพและสิ่งดีๆ ในชุมชน คือ ป่าชุมชน วัดเทพถาวร (วัดดาวเรือง) ลานประเพณีส่งทุ่ง ลานกว้างประจำหมู่บ้าน สระตักบาตร กองทุนหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีสารสนเทศ ประเพณีการทำบุญส่งทุ่ง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสงฆ์น้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ประเพณีถวายเทียนและผ้าอาบน้ำฝนในวันเข้าพรรษา ประเพณีเผาข้าวหลาม ประเพณีลอยกระทง การแข่งขันอุดว่าวคู่คู่ๆ ภูมิปัญญาด้านการทำสวน การทำสวนเกษตรสามฤดู การทำขนมหวาน การแปรรูปผลไม้ตามฤดูกาล การผลิตสบู่จากฟักข้าว การเผาข้าวหลาม การทำว่าว การเพาะเลี้ยงกบ การเพาะเห็ดนางฟ้าภูฐาน การทำไข่เค็ม การทำขนมจีน-น้ำยา การทำอาหารพื้นบ้าน เช่น หมูชะมวง เส้นจันทร์ผัดปู การทำข้าวหมาก การประกอบสมุนไพร เช่น การอบสมุนไพร การพ่นถอนพิษงูสวัด การกวาดยาเด็ก การจัดการกองทุนหมู่บ้าน เช่น การจัดสวัสดิการให้แก่ชุมชน บ้านดาวเรืองสำหรับสมาชิกกองทุน การให้บริการเงินทุนจากกองทุนด้วยการกู้ยืม

2. ทุนบุคคล คือ พระอธิการทองหล่อ อติพล, นายธงชัย อติวุฒิ, นายวิสิทธิ์ โกฏิภา, นางพิมพ์ใจ สาทรกิจ, นายไพศาล พยัคฆ์, นายสุภากร กระรัตน์, นางสุดเฉลี่ย เตโช, นายวินัย อติวุฒิ, นายหาญ ช่างเรือน, นายสมเดช วาโน, นายกำจัด วิเสโส, นางฉวีวรรณ วาโน, นางแป้น วาโน, นายสังวาล อินทร์คุ้มวงศ์, นางวิมลลักษณ์ สาทรกิจ, นายพงษ์พัฒน์ ถนอมจิตร, นายธงชัย อติวุฒิ, นายจุมพล กะวี

3. ทุนด้านความไว้วางใจ/ความร่วมมือ คือสามารถไว้วางใจคนส่วนใหญ่ได้, เพื่อนบ้านหรือคนในชุมชน/หมู่บ้านโดยทั่วไปสามารถไว้วางใจที่จะหยิบยืม ข้าวของเครื่องใช้ เงินทอง สามารถไว้วางใจได้บ้าง, โดยส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่น, ความร่วมมือกันดีสำหรับกิจกรรมที่จัดขึ้น เช่น กิจกรรมประเพณี กิจกรรมทางพุทธศาสนา, การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาบ้าง ส่วนใหญ่ติดภารกิจหน้าที่ในการทำมาหากิน, การเป็นสมาชิกกลุ่ม องค์กร

ชุมชนจะมีความรับผิดชอบดี มีการเข้าร่วมประชุมและทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำ, ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบต่อกิจกรรมของตนเองในชุมชน, มีการจัดประชุมกันในหมู่บ้านและมีการแจ้งข้อมูลข่าวสารเสมอ

4. ทุนด้านเศรษฐกิจของชุมชน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต, กลุ่มสัจจะออมทรัพย์, กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน, กองทุนโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.), กองทุน SML, กองทุนแม่ของแผ่นดิน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต, กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาชุมชน, กลุ่มทำขนมจีน, กลุ่มทำขนมหวาน, กลุ่มเพาะเห็ด, กลุ่มทำข้าวหมาก, กลุ่มทำไข่เค็ม, กลุ่มเพาะเลี้ยงกบ, กลุ่มเลี้ยงปลา, กลุ่มทำหมากแห้ง, กลุ่มผลไม้ตามฤดูกาล (สวนสามฤดู), กลุ่มผลิตภัณฑ์ไม้หอมกฤษณา, กลุ่มทำน้ายาล้างจาน, กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ

5. ทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน คือ ป่าชุมชน, สระตักบาตร, คลองพลับพลา, คลองน้ำคู่, ฝ่ายเฉลิมพระเกียรติ (ฝ่ายแม่ว), บ่อน้ำโยกสำหรับชุมชน, ลานกว้างชุมชน (พื้นที่สาธารณะในหมู่บ้าน) ศาลาประชาคม, ศาลาประชุมที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน, วัดเทพถาวร, ที่ทำการกองทุนหมู่บ้านดาวเรือง, ศูนย์การเรียนรู้บ้านดาวเรือง, ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีสารสนเทศ, วัสดุ/อุปกรณ์/เครื่องใช้ที่เป็นของส่วนกลางหมู่บ้าน, เสียงตามสาย/กล้องวงจรปิด

ขอค้นพบจากการวิจัยทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดาวเรืองดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการวิจัยของสถาบันพระปกเกล้า (2552) ที่ได้ศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน :กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโรงไฟฟ้ากระบี่ในเขตตำบลคลองขนาน ปากสั และตลิ่งชัน อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่พบว่าในชุมชน 3 ตำบลนั้นมีทุนทางสังคมอยู่พอสมควร โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่มากและสวยงามแต่บางส่วนกำลังจะถูกทำลาย สิ่งเหล่านี้ได้ถูกนำเสนอสู่ประชาชนทั้ง 3 ตำบล นำเสนอโดยชาวบ้านเองเพราะเป็นข้อมูลที่พวกเขาค้นพบ อาทิ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านบุคคลที่เป็นศิลปิน เป็นผู้ที่มีความสามารถในหลาย ๆ ด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทรัพยากร และสิ่งที่ขาดหายไปจากความทรงจำของชาวบ้าน อาทิ ศิลปะพื้นบ้าน มโนราห์ การแสดงที่มีศิลปินพื้นบ้านอาวุโสสามารถให้ข้อมูลและถ่ายทอด นอกจากนี้ วิถีชีวิตภูมิปัญญาได้ถูกนำมาเผยแพร่ เช่น การปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ การทำบ้านดิน การทำอาหารต่างๆ ตลอดจนการต่อเรือหัวโทง ทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ ชายฝั่งทะเล ป่าไม้ อ่างเก็บน้ำ ลิกไนต์ กลายเป็นสิ่งที่ชาวบ้านมองกันว่าเป็นทุนของพวกเขา เช่นเดียวกับการมีพระพุทธรูปเก่าแก่ควรค่าแก่การเคารพบูชา หรือการมีพิพิธภัณฑสถานในพื้นที่ นอกจากนี้ การมีปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำศาสนา ผู้รู้ หมอพื้นบ้าน หมอยา นักดนตรี ล้วนเป็นสิ่งที่ชาวบ้านพบว่าน่าภาคภูมิใจยิ่ง ในส่วนของทุนทางสังคมด้านการไว้วางใจและเชื่อมั่นสถาบันต่าง ๆ นั้นอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูงและยังไว้วางใจคนในหมู่บ้านกันได้อยู่ แต่การรวมกลุ่มนั้นมักเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมกองทุนกู้ยืมสหกรณ์ และเป็นสมาชิกเครือข่ายอาสาสมัครต่างๆ และการวิจัยดังกล่าวก็เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาของทวีป ชัยสมภพ และคณะ (2559) ที่ได้ทำการศึกษาทุนสังคมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนพื้นที่ศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่แต่เดิมของพื้นที่เป้าหมายโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและใช้ชุมชนเป็นข้อมูลในการวางแผนการพัฒนา พื้นที่เป้าหมายคือจังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มตัวอย่างคือ พื้นที่ 4 อำเภอ 13 ตำบล จำนวน 91 หมู่บ้าน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed-methodology) ระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้วิจัยเชิงปริมาณ คือแบบสัมภาษณ์ (Interview questionnaire) และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพใช้เทคนิคการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ผลการวิจัย พบว่า การศึกษาและรวบรวมทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่แต่เดิมของพื้นที่เป้าหมายโดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและใช้ชุมชนเป็นข้อมูลในการวางแผนการพัฒนา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ จำนวน 7 ด้าน พบว่า 1) การเป็นสมาชิกองค์กร/กลุ่มต่าง ๆ พบว่า ผู้ตอบร้อยละ 62.4 มีสถานภาพเป็นสมาชิกองค์กร โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์/กองทุนกู้ยืมเงิน/กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกร/ชาวประมง สหกรณ์กลุ่ม อสม. และกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ความเชื่อมั่นต่อสถาบันต่างๆ พบว่า ความเชื่อมั่นในระดับเชื่อมั่นมาก สิบลำดับแรก คือ ความเชื่อมั่นต่อสถาบันศาลครู แพทย์โรงพยาบาลเอกชน ทหาร ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง สถานีอนามัย แพทย์โรงพยาบาลของรัฐ ผู้นำศาสนา อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ส่วนความเชื่อมั่นในสามลำดับสุดท้าย คือ ตำรวจ หนังสือพิมพ์และองค์กรพัฒนาเอกชน 3) ความร่วมมือร่วมใจในชุมชนความร่วมมือร่วมใจ 5 ลำดับแรก ประกอบด้วย การพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน การร่วมงานวัด งานบุญ การร่วมกิจกรรมของชุมชน ประเพณีของชุมชนและการปลูกป่า 4) วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญ 5 ลำดับแรก ประกอบด้วย ลำดับแรก งานสารทเดือน 10 งานชักพระ ร้อยละ 22.1 งานประเพณี

ปีใหม่สงกรานต์พิธีรดน้ำดำหัว เทศกาลลอยกระทง และ งานออกบวชอารีรายอ 5) ความภาคภูมิใจต่อเรื่องต่างๆ ที่สำคัญ พบว่า กลุ่มผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด ภูมิใจมากกับทุกๆ เรื่อง โดยเฉพาะภูมิใจมากที่เป็นคนไทย เมื่อแยก รายอำเภอ พบว่า อำเภอเคียนซา มีความภูมิใจมากที่เป็นคนไทย ร้อยละ 99.5 อำเภอบ้านนาสาร ร้อยละ 99.3 อำเภอไชยา ร้อยละ 99.1 และอำเภอเมือง ร้อยละ 98.2 6) กลุ่มบุคคลที่ไม่อยากให้เป็นเพื่อนบ้าน พบว่า 5 ลำดับแรกของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ไม่อยากให้เป็นเพื่อนบ้าน คือ ผู้ติดยาเสพติด คนลึกลับขโมยน้อย/โจร คนที่ส่อทุจริต เช่น นำของหลวงมาเป็นของตนเอง ผู้มีอิทธิพลและคนหลบหนีเข้าเมือง 7) กลุ่มบุคคลหรือองค์กรหรือประเด็นที่มีความสำคัญต่อชีวิต พบว่า มี 5 ประเด็นที่สำคัญ คือ ครอบครัว เงิน งาน สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติและศาสนา ตามลำดับ

การสำรวจข้อมูลพื้นฐานต่างๆ โดยรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องจากเอกสารของหน่วยงานราชการ และอื่นๆ รวมถึงการใช้นวัตกรรมสังคมค้นหาและรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานทาง เศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี การท่องเที่ยว เป็นต้น ปรากฏ ดังนี้ 1) อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี มีแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่สำคัญได้แก่ พระธาตุศรีสุราษฎร์ธานี ศาลหลักเมืองสุราษฎร์ธานี บึงขุนทะเล ตลาดน้ำวัดสมหวัง เป็นต้น ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ งานประเพณีชักพระ แข่งเรือยาวประจำปีและประเพณีแห่ผ้าห่มพระธาตุศรีสุราษฎร์ ทางด้านผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่สำคัญ อาทิ ผลิตภัณฑ์จากต้นจาก น้ำพริก น้ำตาล น้ำหวานเมาและเครื่องจักสาน 2) อำเภอไชยา มีแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญ ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา วัดเวียง สวนโมกขพลาราม (วัดธารน้ำไหล) หมู่บ้านพุมเรียง บ่อน้ำพุร้อน และป่าไทรงาม เป็นต้น ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ มวยไชยา เพลงมอลาย มโนราห์ หมอทำขวัญนาค หนังสือ ตะลุง เป็นต้น ด้านผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่สำคัญ เช่น ผ้าไหมพุมเรียง ไข่เค็มไชยา อาหารทะเลและเครื่องจักสาน เครื่องใช้ไม้สอยที่สามารถผลิตได้ด้วยวัสดุในท้องถิ่น 3) อำเภอบ้านนาสาร มีแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่สำคัญได้แก่ หนองน้ำหนองไทร โครงการจุฬารณีย์พัฒนา 8 ค่ายลูกเสือ บ่อน้ำ ร้อนบ้านวังหิน ถ้ำขมิ้นอุทยานแห่งชาติใต้ร่มเย็น ถ้ำเหม็น น้ำตกเหมืองทวดและน้ำตกดาตฟ้า เป็นต้น ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีวันปีใหม่ สงกรานต์ แห่เทียนพรรษา วันลอยกระทง ตักบาตรเทโวและเทศกาลวันเงาะโรงเรียน เป็นต้น ด้านผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่สำคัญ เช่น เฟอร์นิเจอร์/แปรรูป ไม้ ร้อยลูกปัด น้ำผึ้งแท้ เงาะโรงเรียน สละ น้ำพริกตะไคร้ แกงไตปลาและวิสาหกิจแปรรูปปลา 4) อำเภอเคียนซา มีแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่สำคัญ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้และท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ค่าย 514 หนองไทร สวนน้ำจันทน์กะพ้อ ล่องแม่น้ำตาปี อ่างเก็บน้ำหนองทุ่งทอง อุทยานนก น้ำหนองทุ่งทอง บ่อถ่านหิน บ่อน้ำร้อนเขาตอก หนองหารดำและบ่อน้ำร้อนรูปหัวใจ เป็นต้น ส่วนมรดกทาง วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ งานวันสารทเดือนสิบ งานวันออกพรรษา นอกนั้นก็จะเป็น กิจกรรมตามประเพณีทั้ง 12 เดือน ได้แก่ วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ งานลอยกระทง เป็นต้น ด้านผลิตภัณฑ์ ต่างๆ ที่สำคัญ เช่น ปุ๋ยหมักชีวภาพ ปาล์ม น้ำยาง แปรรูปยางพารา สหกรณ์สองพี่น้อง สหกรณ์พ่วงพรมคร แปรรูป ปลาน้ำจืด (ปลาดุกแดดเดียว ปลาย่างรมควัน) ข้าวเหนียวแดง น้ำผึ้งโพรง ชา“อินทนิล” กล้วยฉาบ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นการพัฒนาต่อยอดทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนบ้านดาวเรือง หมู่ 10 เช่น การใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในชุมชนอยู่เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ทวีป ชัยสมภพ และคณะ (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การศึกษาทุนสังคมเพื่อการพัฒนา
อย่างยั่งยืนพื้นที่ศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี. ปทุมธานี: สถาบันเทคโนโลยีนานาชาติสิรินธร.
สถาบันวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า. (2553). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การศึกษาทุนทาง
สังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน:กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโรงไฟฟ้ากระบี่ในเขตตำบล

คลองขนาน ปากสั้ย และตลิ่งชัน อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
สุรางค์ จันทวานิช. (2549). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 14), กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.